

Lakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024

Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2024—2027

Valtiovarainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024 (HE 41/2023 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten valtiovarainvaliokunnalle.

Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2024—2027 (VNS 1/2023 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten valtiovarainvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- neuvotteleva virkamies Niina Huotari, valtiovarainministeriö
- osastopäällikkö Tapio Laamanen, oikeusministeriö
- johtava asiantuntija Sanna Appelberg, oikeusministeriö
- ylijohtaja Riku Jaakkola, Tuomioistuinvirasto
- johtaja Raimo Ahola, Tuomioistuinvirasto
- presidentti Tatu Leppänen, korkein oikeus
- presidentti Kari Kuusiniemi, korkein hallinto-oikeus
- hallintojohtaja Joanna Autiovuori, Syyttäjälaitos
- johtaja Marjo Kurki, Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri
- pääjohtaja Anna Arola-Järvi, Rikosseuraamuslaitos
- valtakunnanvouti Juhani Toukola, Ulosottolaitos

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Oikeusrekisterikeskus
- Rikosuhripäivystys
- Suomen Asianajajaliitto
- Suomen Syyttäjähdistys ry
- Suomen tuomariliitto ry
- Vankilavirkailijain Liitto VVL r.y.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2023 vp

Viitetiedot

Valiokunta on käsitellyt hallituksen esityksen valtion talousarvioksi vuodelle 2024 yhdessä julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2024—2027 annetun valtioneuvoston selonteon kanssa ja antanut niistä yhteisen lausunnon.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Lakivaliokunta käsittelee hallituksen esitystä valtion talousarvioksi vuodelle 2024 ja valtioneuvoston selontekoa julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2024—2027 oikeusministeriön hallinnonalan kannalta. Talousarvioesitykseen ja julkisen talouden suunnitelmaan sisältyy lisämäärärahoja muun muassa oikeudenhoidon toimintaedellytysten vahvistamiseen, rikosvastuun toteuttamiseen ja rikollisuuden ehkäisyyn. Valiokunta pitää lisämäärärahoja yleisesti ottaen myönteisinä. Valiokunta kiinnittää erityistä huomiota seuraaviin seikkoihin.

Oikeudenhoidon toimintaedellytysten turvaaminen

Talousarvioesityksessä oikeusministeriön hallinnonalalle ehdotetaan vuodelle 2024 määrärahoja noin 1,2 miljardia euroa. Määrärahataso on noin 96 miljoonaa euroa enemmän kuin kuluvan vuoden varsinaisessa talousarviossa, kun vuosittain vaihtelevia vaalimenoja ei oteta huomioon. Myös julkisen talouden suunnitelmaan sisältyvässä valtiontalouden kehyksessä oikeusministeriön hallinnonalan määrärahat ovat vuosittain noin 1,2 mrd. euroa eli aiempaa korkeammalla tasolla.

Oikeusministeriön hallinnonalan määrärahatason vahvistumisen taustalla on viime vuonna laadittu laatuaan ensimmäinen valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta ja sen toimintaedellytyksistä (VNS 13/2022 vp). Sen mukaan oikeudenhoidon toimintaedellytysten turvaamiseksi ja kohtuullisiin oikeudenhoidon tavoitteisiin pääsemiseksi tarvitaan yhteensä noin 1 200 htv:ta vuoteen 2030 mennessä, mikä edellyttää oikeudenhoidon perusrahoituksen pysyvää lisäämistä keskimäärin 90 milj. eurolla vuodessa. Rahoitustarpeessa on otettu huomioon hallinnonalan tuottavuuspotentiaalin hyödyntäminen, mikä vähentää resurssitarvetta yhteensä noin 15 milj. eurolla vuoteen 2030 mennessä (ks. VNS, s. 29).

Oikeudenhoidon selonteon käsittelyssä eduskunta edellytti lakivaliokunnan mietinnön (LaVM 31/2022 vp) pohjalta, että hallitus huolehtii oikeudenhoidon toimintaedellytyksistä ja ryhtyy välittömiin toimenpiteisiin oikeudenhoidon rahoitusvajeen korjaamiseksi selonteossa esitettyjen resurssitarpeiden perusteella (EK 84/2022 vp). Lisäksi eduskunta edellytti toimia selonteossa esitettyjen lainsäädännöllisten ja muiden toimenpiteiden jatkotyöstämiseksi ja toteuttamiseksi.

Selonteossa todetun rahoitusvajeen korjaamiseksi oikeudenhoidon resursseja on vahvistettu edellisen hallituksen kevään 2023 teknisen kehyksen lisäyksillä, jotka ovat 30 milj. euroa vuonna 2024, 40 milj. euroa vuonna 2025, 55 milj. euroa vuonna 2026 ja 50 milj. euroa vuodesta 2027 lukien. Tämän lisäksi oikeudenhoidon resursseja vahvistetaan julkisen talouden suunnitelmassa 25 milj. eurolla vuodesta 2025 lukien. Yhteensä oikeudenhoidon määrärahat vahvistuvat siten vuonna 2024 30 milj. eurolla, vuonna 2025 65 milj. eurolla, vuonna 2026 80 milj. eurolla ja vuodesta 2027 lukien 75 milj. eurolla.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2023 vp

Lakivaliokunta pitää edellä kuvattuja oikeudenhoidon rahoituspohjaa vahvistavia lisämäärärahoja erittäin myönteisinä, sillä oikeudenhoidon toimintaedellytysten turvaaminen pysyvin lisämäärärahoihin on tarpeellista ja kiireellistä. Lakivaliokunta on pitkään ja toistuvasti kiinnittänyt vakavaa huomiota oikeudenhoidon riittämättömiin määrärahoihin ja siitä aiheutuviin ongelmiin, kuten oikeudenkäyntien ja käsittelyaikojen liian pitkään keston sekä henkilöstön kuormittumiseen. Tätä taustaa käsitellään tarkemmin valiokunnan oikeudenhoidon selonteosta antamassa mietinnössä (ks. LaVM 31/2022 vp, s. 3—5, ja siinä mainitut aiemmat lausunnot). Kuten valiokunta on aiemmin korostanut, oikeudenhoidon toimijat huolehtivat valtion ydintehtävistä, minkä vuoksi niiden voimavarat on tärkeää turvata myös taloudellisesti niukkoina aikoina. Kyse on oikeudenhoidolle merkityksellisistä lisäyksistä, jotka eivät kuitenkaan valtion budjetin tasolla ole suuria.

Vuoden 2024 talousarvioesitykseen sisältyvä 30 milj. euron lisäys oikeudenhoidon resurssien varmistamiseen ei täysin vastaa oikeudenhoidon selonteon mukaista kyseisen vuoden lisärahoituksen tarvetta nykyisten tehtävien hoitamiseksi (ks. VNS 13/2022 vp, s. 30), mutta valiokunta pitää sitä tärkeänä askeleena oikeaan suuntaan. Saadun selvityksen mukaan kyseinen lisäys ehdotetaan osoitettavaksi hallinnonalan eri toimijoille porrastetusti huomioiden muun muassa tarpeiden kiireellisyys ja toimijakohtaiset mahdollisuudet siirtyvän määrärahan käyttöön. Esimerkiksi tuomioistuimille sitä osoitetaan 19 milj. euroa, Rikosseuraamuslaitokselle 4 milj. euroa ja Syyttäjälaitokselle 2 milj. euroa. Oikeudenhoidon selonteon mukaista määrärahaa ei kuitenkaan kohdenneta Ulosottolaitokselle vielä vuonna 2024. Valiokunta käsittelee Ulosottolaitoksen tilannetta jäljempänä tarkemmin.

Oikeudenhoidon määrärahat vahvistuvat edellä kuvatun mukaisesti erityisesti vuodesta 2025 lukien. Oikeusministeriöltä saadun selvityksen mukaan nykyisten tehtävien rahoitusvaje paikataan julkisen talouden suunnitelmassa täysimääräisesti ja lisämäärärahat mahdollistavat selonteossa osoitetun 1 200 henkilötyövuoden lisäyksen toteutumisen kehyskaudella. Valiokunta on tästä erittäin tyytyväinen, sillä henkilöstöresurssien lisääminen on olennaista oikeudenhoidon toimintaedellytysten turvaamiseksi, käsittelyaikojen lyhentämiseksi sekä nykyisen henkilöstön työkuorman vähentämiseksi. Selonteosta antamaansa mietintöön viitaten valiokunta painottaa, ettei henkilöstön lisäämiseen tarkoitettua oikeudenhoidon rahoitusta tule käyttää tietojärjestelmiin eikä toimitiloihin (ks. LaVM 31/2022 vp, s. 12).

Pysyvä lisärahoitus nykyisten tehtävien hoitamiseen parantaa mahdollisuuksia henkilöstön suunnitelmalliseen rekrytointiin sekä myös määräaikaishenkilöiden vähentämiseen. Sen voidaan myös arvioida edistävän oikeudenhoidon tehtävien houkuttelevuutta ja siten lisäävän alan pito- ja vetovoimaa. Saadun selvityksen mukaan merkittävä osaavan lisähenkilöstön rekrytoiminen aiheuttaa kuitenkin haasteita useilla toimijoilla eri henkilöstöryhmissä, ja oikeudenhoidon toimijat kilpailevat keskenään samoista henkilöistä. Rekrytointiin ja siihen mahdollisesti liittyviin ongelmiin on siten aiheellista kiinnittää jatkossa erityistä huomiota. Tältä osin valiokunta viittaa myös oikeudenhoidon selonteon mietinnössä esittämäänsä (LaVM 31/2022 vp, s. 13 ja 14). Henkilöstön saatavuuden varmistamiseksi valiokunta pitää kannatettavana hallitusohjelman kirjausta siitä, että käräjänotaarien määrää tullaan lisäämään. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan myös tämän tavoitteen toteuttamiseen tulisi ohjata lisäresursseja tuomioistuimille.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2023 vp

Lakivaliokunta kantaa kuitenkin huolta siitä, että julkisen talouden suunnitelman mukaan oikeusministeriön pääluokkaan osoitetaan hallitusohjelman mukaisesti vuodesta 2025 alkaen toimintamenosäästö. Saadun selvityksen mukaan kyse on kehyskauden lopulla noin 18 milj. euron säästövelvoitteesta. Valiokunta pitää tärkeänä, ettei mahdollisten säästövelvoitteiden kattamiseksi jouduta sopeuttamaan toimintaa eikä säästöjä kohdenneta henkilöstöresursseihin.

Oikeudenhoidon laadun ja oikeuden saatavuuden parantaminen

Oikeudenhoidon selonteossa käsitellään henkilötyövuosien lisäämisen ohella oikeudenhoidon laadun parantamista, mikä selonteon mukaan edellyttää noin 18 milj. euron vuosittaista lisäystä vuodesta 2024 lukien (ks. VNS 13/2022 vp, s. 30). Laadun parantamisella tarkoitetaan selonteon mukaan julkisen oikeusavun saatavuuden ulottamista keskituloisille sekä palvelun tarjonnan turvaamista yksityisten oikeusavustajien palkkiotasoa korottamalla.

Lakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että oikeudenhoidon laadun parantamiseen ei sisälly lisämäärärahaa ensi vuoden talousarvioesityksessä eikä julkisen talouden suunnitelmaan sisältyvässä valtiontalouden kehyksessä. Valiokunta toteaa, että oikeusapujärjestelmän toimivuus rakentuu osin sen varaan, että myös yksityiset avustajat (asianajajat ja luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat) hoitavat oikeusapuasioita. Yksityisten avustajien palkkioiden tasoa ei kuitenkaan ole korotettu vuoden 2014 jälkeen, mikä saadun selvityksen mukaan on omiaan heikentämään yksityisten avustajien halukkuutta ottaa hoitaakseen oikeusapuasioita. Tämä taas heikentää oikeusavun ja siten oikeussuojan ja oikeusturvan saatavuutta.

Oikeuden saatavuuden parantamisessa merkitystä on myös julkisen oikeusavun saatavuuden laajentamisella. Valiokunta toteaa, että eduskunta on kuluvan vuoden alussa lakivaliokunnan mietinnön pohjalta edellyttänyt, että hallitus ryhtyy pikaisesti lainsäädännöllisiin ja muihin toimenpiteisiin riita-asian oikeudenkäynneistä aiheutuvien kustannusten ja prosessikynnyksen alentamiseksi sekä selvittää toimia, joilla voidaan tukea riita-asian asianosaisten taloudellisia mahdollisuuksia vastata oikeudenkäynnistä aiheutuvista kustannuksista (ks. EV 240/2022 vp ja LaVM 23/2022 vp, s. 4 ja 5).

Ulosottolaitos ja pakotteiden täytäntöönpano

Oikeudenhoidon selonteon mukaista lisämäärärahaa oikeudenhoidon resurssien varmistamiseksi ei edellä todetuin tavoin osoiteta Ulosottolaitokselle vuonna 2024, vaan vasta myöhemmin kehyskaudella. Ministeriöiltä saadun selvityksen mukaan tämä johtuu siirtyvien määrärahojen käytön mahdollisuudesta.

Ulosottolaitos on kuitenkin talousarvioesityksen ja julkisen talouden suunnitelman valiokuntakäsittelyssä tuonut esiin, että ulosottoimen rahoitus on vahvassa syöksykierteessä, ja ulosoton määrärahat ovat ensi vuonna alijäämäiset. Niin ikään Ulosottolaitos on kiinnittänyt huomiota siihen, että ensi vuoden talousarvioesitykseen ei sisälly Ulosottolaitokselle lisämäärärahaa Venäjän ja Ukrainan välisen sodan johdosta asetettujen pakotteiden täytäntöönpanoon. Tämä merkitsee sitä, että kuluvan vuoden 1,1 milj. euron määräraha poistuu.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2023 vp

Oikeudenhoidon selonteosta ja valiokunnan siitä antamasta mietinnöstä ilmenee, että Ulosottolaitoksen perusrahoituksen taso on riittämätön (ks. VNS 13/2022 vp, s. 52 ja LaVM 31/2022 vp, s. 10). Valiokunta kantaakin huolta Ulosottolaitoksen perusrahoituksen tilanteesta ja pitää tärkeänä, että ulosottotoimen tilannetta seurataan tarkoin ja sen riittävästä voimavaroista huolehditaan.

Valiokunta pitää valitettavana, ettei talousarvioesityksessä osoiteta Ulosottolaitokselle lisämäärärahaa pakotteiden täytäntöönpanoon. Pakoteasiat työllistävät Ulosottolaitosta huomattavasti ja tilanteen pitkittyessä erityistä täytäntöönpanon mahdollisuudet hoitaa muita tehtäviä, kuten harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjuntaa, heikentyvät. Valiokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että Ulosottolaitokselta saadun selvityksen mukaan EU:n tasolla on arvioitu, että pakotteet jatkuvat vielä vuosia (ks. myös VNS 13/2022 vp, s. 51).

Poliisin määrärahojen lisäämisen vaikutukset oikeudenhoidon määrärahatarpeisiin

Hallitusohjelman mukaan poliisin resursseja lisätään portaittain siten, että poliisien määrä on 8 000 vaalikauden lopussa. Lakivaliokunta katsoo, että poliisin lisärahoituksen kehittymistä ja sen käyttöä rikostorjuntaan tulee jatkossa seurata tarkoin, sillä lisäykset rikostorjuntaan lisäävät myös oikeusministeriön hallinnonalan toimijoiden määrärahatarpeita.

Valiokunta korostaa aiempiin kannanottoihinsa viitaten, että toimiva rikosoikeudenhoito edellyttää tasapainoista ja riittävää resursointia kaikille rikosprosessiketjuun kuuluville toimijoille. Lisättäessä poliisin rikostorjunnan määrärahoja tulee siten huolehtia myös oikeudenhoidon toimijoiden määrärahatarpeista oikeasuhtaisesti ja tasapainoisesti, jotta Syyttäjälaitoksessa, tuomioistuimissa, oikeusavussa tai Rikosseuraamuslaitoksessa ei synny pullonkauloja rikosprosessiketjuun (ks. mm. LaVM 31/2022 vp, s. 3, ja siinä viitatus aiemmat lausunnot).

Rikosseuraamuslaitos

Talousarvioesitys ja julkisen talouden suunnitelma antavat aiempaa paremmat lähtökohdat Rikosseuraamuslaitoksen toiminnalle, sillä muun muassa lisämääräraha oikeudenhoidon resurssien varmistamiseksi mahdollistaa noin 240 henkilötyövuoden lisäyksen vuoteen 2027 mennessä. Valiokunta on tästä erittäin tyytyväinen, sillä se on pitkään kiinnittänyt vakavaa huomiota Rikosseuraamuslaitoksen taloudellisten voimavarojen ja henkilöstöresurssien riittämättömyyteen toiminnan laajuuteen, käytössä olevaan laitoserakenteeseen ja täytäntöönpanon vaikuttavuustavoitteisiin nähden (ks. LaVM 31/2022 vp, s. 3, ja siinä viitatus aiemmat lausunnot). Toiminnan tason nostaminen lainsäädännön vaatimusten edellyttämälle tasolle vaatisi kuitenkin vielä merkittävästi suurempaa henkilöstömäärän lisäystä. Lisäksi inflaatio on lisännyt vankiloiden toiminnan kannalta välttämättömiä kustannuksia, mikä on kiristänyt Rikosseuraamuslaitoksen taloudellista tilannetta.

Lakivaliokunta pitää tärkeänä, että palvelujatkumoista rangaistuksen täytäntöönpanon aikana ja rangaistuksen suorittamisen jälkeen huolehditaan. Tässä suhteessa olennaisia ovat Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden palveluketjut. Tämän vuoksi valiokunta kiinnittää huomiota hyvinvointialueiden vaikeaan taloustilanteeseen, sillä jos palvelujatkumojen vankilasta vapautumisen vaiheeseen ei ole tai ne eivät ole toimivia, rangaistuksen täytäntöönpanon aikana tehdyntä kuntoutustyön vaikutukset voivat valua hukkaan.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2023 vp

Hallitusohjelman mukaan hallitus käynnistää vankilaverkoston uudistamisen turvallisen ja kustannustehokkaan rangaistusten täytäntöönpanon toteuttamiseksi. Hallitusohjelman mukaan huolehditaan siitä, että vankilaverkosto on riittävän laaja; että yksiköt ovat sijainnin, valvonnan ja henkilöstön saatavuuden kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukaisia ja että vankipaikkojen ja varmuusosastojen määrää vastaa tarvetta.

Vuoden 2024 talousarvioesityksessä Rikosseuraamuslaitokselle ehdotetaan hallitusohjelman toteuttamiseksi 5 milj. euroa vankilahankkeiden suunnitteluun ja vankiloiden turvatekniikan päivittämiseen. Valiokunta pitää vankilahankkeiden suunnittelua ja siihen osoitettua lisämäärärahaa siinä myönteisinä. Valiokunta kuitenkin korostaa, että vankilaverkoston uudistamista tulee arvioida mahdollisimman monipuolisesti ja laaja-alaisesti lyhyen ja pitkän aikavälin tarpeet huomioiden. Vankipaikkojen määrän tulee vastata tarvetta. Lisäksi vankilaverkoston tulee olla rangaistusten täytäntöönpanon toteuttamisen kannalta mahdollisimman toimiva ja tarkoituksenmukainen sekä alueellisesti riittävän kattava ja hajautettu.

Rikollisuuden ehkäisy ja rikosten uhrien tukipalvelut

Hallitusohjelmassa kiinnitetään erityistä huomiota nuoriso- ja jengirikollisuuden sekä järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan. Lakivaliokunta pitää kyseisen rikollisuuden torjuntaa tärkeänä ja ajankohtaisena, minkä vuoksi se myös korostaa torjunnan edellyttämistä resursseista huolehtimista.

Rikosuhripäivystys vastaa rikosten uhrien yleisten tukipalveluiden toteuttamisesta. Sen rahoitukseen on vuoden 2024 talousarvioesityksessä ehdotettu 100 000 euron korotusta. Valiokunta pitää lisäystä rikosten uhrien kannalta tärkeänä. Rikosuhripäivystykseltä saadun selvityksen mukaan se ei kuitenkaan paikkaa ensi vuoden rahoitusvajetta siinä määrin, että Rikosuhripäivystys voisi taata palvelujen säilyvän nykyisellä tasolla, kun asiakasmäärät kasvavat sekä palkka- ja muut kustannukset nousevat. Saamansa selvityksen valossa valiokunta pitää tärkeänä, että Rikosuhripäivitykselle turvataan riittävä rahoitus paitsi ensi vuodelle myös myöhemmin kehyskaudelle.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Lakivaliokunta esittää,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2023 vp

Helsingissä 8.11.2023

puheenjohtaja Juho Eerola ps
varapuheenjohtaja Eva Biaudet r
jäsen Elisa Gebhard sd
jäsen Aleksi Jäntti kok
jäsen Mari Kaunistola kok
jäsen Marko Kilpi kok
jäsen Minja Koskela vas
jäsen Rami Lehtinen ps
jäsen Timo Mehtälä kesk
jäsen Maria Ohisalo vihr
jäsen Eemeli Peltonen sd
jäsen Susanne Päivärinta kok
jäsen Markku Siponen kesk
jäsen Joakim Vigelius ps
jäsen Juha Viitala sd
varajäsen Sami Savio ps

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Tuokila

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2023 vp Eriävä mielipide

Eriävä mielipide

Perustelut

Keskustan lakivaliokuntaryhmä on pääosin tyytyväinen lakivaliokunnan antamaan lausuntoon vuoden 2024 talousarvioesityksestä sekä julkisen talouden suunnitelmasta 2024—2027 (JTS). Lausunnossa tuodaan monipuolisesti esille oikeusministeriön hallinnonalan erilaisia haasteita. Annamme hallitukselle tunnustusta siitä, että se on monilta osin alkanut hoitaa vuosien varrella oikeudenhoidon ketjussa ilmenneitä puutteita edellisen hallituksen antaman oikeudenhoidon resurssiselonteon pohjalta. Haluamme kuitenkin nostaa vahvemmin esille muutamia oikeudenhoidon ketjun kannalta olennaisia kysymyksiä.

Oikeudenhoidon riittävä perusrahoitus on turvattava koko kehyskaudelle 2024—2027

Valiokunnan lausunnossa kiinnitetään perustellusti huolta siitä, että oikeusministeriön pääluokkaan osoitetaan hallitusohjelman mukaisesti vuodesta 2025 alkaen toimintamenoja säästö. Kysymys on niin sanotusta JTS-leikkurista, joka leikkaa automattisesti lähes jokaisen hallinnonalan perusrahoitusta. Oikeusministeriön kohdalla se merkitsisi jopa noin 18 miljoonan euron säästövelvoitetta vuoden 2027 loppuun mennessä. Koska oikeudenhoidon yhteensä 90 miljoonan euron lisäresursointitarpeeseen on jo laskettu sisään noin 15 miljoonan euron tuottavuuspotentiaalinen hyödyntäminen, nostaisi JTS-leikkuri tuottavuusvelvoitetta noin 33 miljoonaan euroon, joka olisi jopa noin kolmannes lisäresurssitarpeesta. Tästä johtuen on olemassa aito riski siitä, että JTS-leikkuri voi vesittää vaalikauden lopulla lupaavasti alkaneen oikeudenhoidon ketjun vahvistamistavoitteet. Huomautamme, että kehittämistoimien kannalta tempoileva rahoitus on jo lähtökohtaisestikin vahingollista.

Siksi korostamme painokkaasti, ettei mahdollisten säästövelvoitteiden kattamiseksi sopeuttamistoimia eikä säästöjä voi kattaa oikeudenhoidon ketjun henkilöstöresursseista.

Oikeusavun saatavuutta on parannettava

Valiokunta kiinnittää lausunnossaan perustellusti huomiota oikeusavun saatavuuden ongelmiin. Käytännössä pieni- ja keskituloisilla on yhä enemmän hankaluuksia saada oikeudellista asiantuntemusta vaativia asioitaan hoidetuksi. Keskituloinen ei ole välttämättä tulojensa perusteella oikeutettu oikeusapuun, mikäli puolisoiden yhteenlasketut nettotulot asumis- ja tiettyjen muiden menojen jälkeen ylittävät 2 400 euroa. Vastaava summa yhden aikuisen talouden osalta on 1 300 euroa. Oikeusturvavakuutus kattaa usein vain henkilön omat oikeudenkäyntikulut ja nämäkin vain tiettyyn rajaan asti. Nostimme asian esille ensi vuoden talousarvion lähetekeskustelussa. Emme ole tyytyväisiä oikeusministerin antamaan vastaukseen, jossa hän vyörytti vastuuta edelliselle hallitukselle.

Hallituksella olisi halutessaan mahdollisuus edistää pieni- ja keskituloisten oikeusavun saamis- mahdollisuuksia esimerkiksi seuraavilla toimenpiteillä:

- säädetään riita-asioiden oikeudenkäyntikuluihin avustajan palkkion osalta enimmäistaksat samalla tavalla kuin riidattomissa velkomusasioissa, eli niin sanotuissa summaarisissa asi-

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2023 vp Eriävä mielipide

oissa. Taksa voisi olla sidoksissa asian intressiin, eli esimerkiksi vaaditun velan, vahingonkorvauksen tai hinnanalennuksen määrään. Tämä voisi mahdollistaa myös uusien oikeusturvavakuutus tuotteiden syntymisen.

— merkittävän osan oikeudenkäyntikuluista muodostaa palkkioon lisättävä 24 %:n arvonlisävero. Yksi vaihtoehto oikeudenkäyntikulujen suitsemiseksi voisi olla asianajotoiminnan vapauttaminen arvonlisäverovelvollisuudesta sikäli kuin kyse on yksityisen henkilön asian ajamisesta tuomioistuimessa.

— myös niin sanotun tuomioistuinsovittelun sekä tuomareiden koulutuksen ja ammattitaidon edistäminen sekä näihin seikkoihin panostaminen olisivat omalta osaltaan edistämään oikeusturvan toteutumista.

— yhtenä keinona parantaa keskituloisten oikeusturvaa on syytä selvittää myös oikeusavun saamisen perusteena olevien tulorajojen korottamista.

Vankilaverkosto on säilytettävä hajautettuna

Lakivaliokunta toteaa lausunnossaan, että "vankilaverkoston tulee olla rangaistusten täytäntöönpanon toteuttamisen kannalta mahdollisimman toimiva ja tarkoituksenmukainen sekä alueellisesti riittävän kattava ja hajautettu". Hallitusohjelman ja julkisen keskustelun perusteella päämääränä on kuitenkin keskittää suomalainen vankilaverkosto suuriin kaupunkeihin. On jo tiedossa, että Rikosseuraamuslaitos suunnittelee uusien vankiloiden rakentamista Turkuun, Vantaalle, Tampereelle ja Uudellemaalle. Lakkauslistalla voivat olla Köyliö, Sukeva, Juuka, Kestilä, Sulkava, Käyrä, Vilppula, Pyhäselkä, Mikkeli ja Kylmäkoski. Pidämme tällaista tietoista keskittämispoliittikkaa käsittämättömänä. Ilmeisesti Helsingissä sijaitsevista keskushallinnon virastoissa on yleinen olettamus siitä, että työntekijöiden pitäisi aina olla valmiita liikkumaan työn perässä pohjoisesta etelään, mutta ei milloinkaan etelästä pohjoiseen.

Pidämme valtionhallinnon toimintojen ja työpaikkojen tietoista keskittämistä myös lainvastaisena. Laissa valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista (728/2021) säädetään, että valtion palveluiden saatavuus tulee järjestää sekä yksiköt ja toiminnot sijoittaa siten, että koko maan kattavasti valtion tehtävät hoidetaan tuloksellisesti ja palvelun saatavuus vastaa eri asiointien keinoja käyttäen eri asiakasryhmien palvelutarpeeseen perusoikeudet turvaavalla tavalla. Lisäksi valtion palveluiden saatavuutta ja yksiköiden ja toimintojen sijoittamista koskevien päätösten ja suunnitelmien tulee vahvistaa elinvoimaisuutta, turvallisuutta ja valtion kilpailukykyä työnantajana maan eri osissa. Siksi vaadimme, että Suomen vankilaverkosto on pidettävä hajautettuna myös tulevaisuudessa. Tarvittaessa oikeusministerin on käytettävä asiassa ohjausvaltaansa.

Kuluja lisäävää keskushallintoa ei tule kasvattaa

Hallitusohjelman mukaisesti oikeusministeriön hallinnon alaisuuteen ollaan perustamassa ensi vuonna kaksi uutta virastoa: Oikeuspalveluvirasto sekä Oikeushallinnon erityisviranomaiset -virasto. Molemmissa muutokset kohdistuisivat tuki- ja hallintopalvelutehtäviin, jotka koottaisiin perustettavan viraston keskushallintoon.

Pidämme vallitsevassa oikeusministeriön hallinnonalan rahoitustilanteessa keskushallinnon kasvattamista erittäin kyseenalaisena. Vaikka kysymys on tuki- ja hallintopalveluiden kokoamisesta

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2023 vp
Eriävä mielipide

yhteen, eivät uudet virastot ole tuomassa säästöjä, vaan lisäämässä kustannuksia. Siksi asiakasrajapinnan ulkopuolella toimivan ja kustannuksia lisäävän keskushallinnon kasvattamista pitäisi välttää. Rahoituksen vähetessä on ollut liiankin tyypillistä, että säästöjä on alettu hakea asiakkaiden palveluista, ei keskushallinnosta.

Todennäköisesti molemmat uudet virastot tullaan sijoittamaan Helsinkiin tai pääkaupunkiseudulle, vaikka aiemmin, kun valtion toimintoja alueellistettiin, korostettiin että nimenomaan tuki- ja hallintopalveluja, jotka eivät vaadi erityisasiantuntemusta, voidaan sijoittaa muualle Suomeen. Muistutamme myös, että laki valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista velvoittaa ainakin tarkastelemaan valtionhallinnon yksiköiden sijoittamista myös ruuhkaisimman Suomen ulkopuolelle. Myös monipaikkainen työntekeminen, joka ei edellytä työn perässä muuttamista, on tätä päivää.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että valtiovarainvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 8.11.2023

Markku Siponen kesk
Timo Mehtälä kesk